

Juha-Matti Ritvanen

”Turvallisuuden tuottaja, ei kuluttaja.” Suomen suhde Viroon ulko- ja turvallisuuspoliittisen identiteetin peilinä kylmän sodan jälkeen

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten Suomen identiteettipoliittiset pyrkimykset heijastuivat maan linjavalintoihin 1990-luvulla. Analyysin painopiste on siinä, millainen rooli Virolla oli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Keskiön erityisesti sellaisiin käännekohtiin, jotka valottavat Suomen ja Viron välisiä ristiriitoja sekä yhtymäkohtia, joihin on kiinnitetty verrattain vähän huomiota julkisessa keskustelussa ja aiemmassa tutkimuksessa. Artikkelissa hyödynnetään tutkijoiden käyttöön hiljattain vapautuneita aineistoja, joista keskeisimpiä ovat ulkoasiainministeriön arkisto ja Kansallisarkistossa säilytettävä tasavallan presidentin kanslian arkisto. Lisäksi käytetään Sdp:n puoluehallituksen keskustelumuistioita. Artikkelissa osoitetaan, että Suomen Viroa koskevassa politiikassa omaksuttu linja tuki maan omia turvallisuusintressejä ja vahvisti sen kansainvälisen identiteetin hyväksyttävyyttä. Suomi halusi esiintyä maana, joka edisti vakautta ja yhteistyötä Itämeren alueella. Ulkopoliittinen johto painotti Suomen roolia turvallisuuden tuottajana. Tämä ilmeni pyrkimyksenä ylläpitää vahvaa puolustuskykyä sekä kehittää Euroopan unionin turvallisuuspoliittista ulottuvuutta ja kriisinhallintatoimintaa Nato-kumppanuuden kautta.

In this article, I examine how Finland’s identity-political aspirations were reflected in its policy choices during the 1990s. The analysis focuses on the role that Estonia held in Finland’s foreign and security policy. Particular attention is given to turning points that shed light on the tensions and points of convergence between Finland and Estonia —issues that have received relatively little attention in public debate and earlier research. The article draws on archival materials that have only recently become available to researchers, most notably the archives of the Ministry for Foreign Affairs of Finland and the Office of the President held at the National Archives. In addition, minutes of the deliberations of the Social Democratic Party’s Executive Committee are used. The article demonstrates that the line adopted in Finland’s policy toward Estonia supported Finland’s own security interests and strengthened the acceptability of its international identity. Finland sought to present itself as a state that promoted stability and cooperation in the Baltic Sea region. The foreign-policy leadership emphasized Finland’s role as a security provider. This was reflected in efforts to maintain a strong

national defence capability and to develop the European Union's security dimension and crisis-management activities through partnership with NATO.

Suomi, Viro, ulko- ja turvallisuuspolitiikka, identiteetti

Juha-Matti Ritvanen, Turun yliopisto, jmritv@utu.fi

Johdanto

Suomen suhde Baltian maihin ja laajemmin itäiseen Eurooppaan on ollut murroksessa Ukrainan sodan myötä. Keskeinen turvallisuuspoliittinen tekijä Venäjä on jälleen muuttunut Suomelle selkeämmin eurooppalaiseksi ”toiseksi”, josta halutaan ottaa etäisyyttä. Samalla suhtautuminen Viroon, Latviaan ja Liettuaan on normalisoitumassa historiallisen painolastin väistyessä taka-alalle.¹ Suomen Baltianpolitiikassa Virolla on ollut erityinen asema ei ainoastaan kielisukulaisuuden, vaan monien ruohonjuuritason kontaktien, vilkkaan kaupan sekä turismin vuoksi.

Suomen liittyttyä Natoon yhteys Viroon on entisestään tiivistynyt. Geopoliittisen asemansa takia Suomesta on tullut aikaisempaa selvemmin etulinjan maa, koska sen alue kattaa yli puolet Naton Venäjän-vastaisesta maarajasta. Mikko Majander onkin luonnehtinut Suomea neljänneksi Baltian maaksi, joka sijaitsee ”Venäjän ja muun Euroopan väliin laskeutuneen uuden rautaesiripun pohjoisena päässä”.²

Helsingin Sanomien toimittajan Kaja Kunnaksen mukaan Itämeren Nato-valtioiden kokousjärjestelyt kertoivat turvallisuusajattelun muutoksesta Suomessa. Presidentti Alexander Stubb isännöi tammikuussa 2025 turvallisuusaiheista kokousta yhdessä Viron pääministerin Kristen Michaelin kanssa. Huomiota herätti se, että Suomen valtiojohto ei pitänyt enää ”turvallisuuskysymyksissä hajurakoa Viroon”. Aiemmin maiden väliset jännitteet olivat näkyneet suomalaisten ja virolaisten poliitikkojen keskinäisenä piikittelynä esimerkiksi Georgian ja Venäjän välisen sodan aikana vuonna 2008, ja uudestaan Venäjän riistettyä Krimin niemimaan vuonna 2014.³

Toisaalta Virossa on hiertänyt suomalaisten tapa Natoon sovittautuessaankin korostaa pohjoismaisuuttaan. Tämä ilmeni erityisesti siinä, kun Suomi haki ja pääsi Yhdysvalloissa sijaitsevan Norfolkien komentokeskuksen alaisuuteen yhdessä muiden Skandinavian maiden kanssa. Vaihtoehtona oli Hollannin Brunssum, josta johdetaan Keski-Euroopan puolustusta Baltiaa myöten. Virossa ratkaisu tulkittiin merkiksi siitä, että Suomi ei halunnut asemoitua osaksi Baltiaa, vaikka maiden turvallisuusintressit olivat samankaltaistuneet.⁴

Turvallisuusympäristön muutos on vaikuttanut käsityksiin Suomen paikasta Euroopassa myös siten, että maan on katsottu lähentyneen Puolaa. Kimmo Rentola on kuitenkin huomauttanut, että vaikka Suomea ja Puolaa yhdistävät vahvat tekijät – Ukrainan sota, Venäjän uhka sekä EU- ja Nato-jäsenyys – maiden lähentymistä ei voi pitää itsestäänselvyytenä. Historialliset kokemukset ja mentaliteettien erot viittaavat pikemminkin etäisyyteen kuin luonnolliseen liittolaisuuteen.⁵

Identiteetillä on ollut suuri merkitys Suomen Nato-jäsenyyttä koskevassa keskustelussa.⁶ Konstruktivismi korostaa ontologisen turvallisuuden merkitystä eli tarvetta varmistaa ja ylläpitää valtiollista identiteettiä kansainvälisessä ympäristössä.⁷ Tuomas Forsberg on tarkastellut Suomen Nato-

politiikkaa konstruktivistiseen tulkintakehykseen perustuvalla ulko- ja sisäryhmäajattelulla, jossa Euroopan unioni ja Ruotsi muodostavat Suomelle keskeiset sisäryhmät, kun taas Yhdysvallat ja Baltian maat nähdään ulkoryhminä.⁸

Forsbergin mukaan Suomen valtiojohto on pitkään vaalinut selkeästi pohjoismaista identiteettiä ja samalla vastustanut samaistumista Baltian maihin.⁹ Tämä vaikutti Nato-politiikkaan siten, että Suomi ei halunnut liittyä liittokuntaan samanaikaisesti Baltian maiden kanssa, koska viiteryhmä olisi ollut väärä. Yleisemmällä tasolla tämä liittyi jo Naton ensimmäiseen laajentumiskierrokseen 1990-luvun lopulla, jolloin jäseneksi liittyi kolme itäisen Keski-Euroopan maata.¹⁰

Suomi ei hakenut Naton jäsenyyttä ennen vuotta 2022, mutta halusi silti esiintyä esimerkillisenä kumppanina, joka panosti merkittävästi omaan ja alueelliseen turvallisuuteen eikä pyrkinyt vapaamatkustajaksi.¹¹ Turvallisuuden tuottajana Suomi rakensi pohjaa tasa-arvoisemmalle asemalle Naton rauhankumppanina, mikä vuosien mittaan tiivistyi sen yhteistyötä liittokunnan kanssa.¹² Nato-jäsenyyssprosessin aikana ja sen jälkeen Suomen valtiojohtoon puheissa on toistunut mantra, jonka mukaan Suomi on ”turvallisuuden tuottaja, ei kuluttaja”. Tällä viestillä on pyritty uudessa tilanteessa vakuuttamaan Nato-maat siitä, että Suomi huolehtii omasta turvallisuudestaan ja toimii rakentavana, luotettavana ja suorituskykyisenä liittolaisena. Samalla Suomi viestii Venäjälle sotilaallisesta valmiudestaan.¹³

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten Suomen identiteettipoliittiset pyrkimykset heijastuivat maan linjavalintoihin 1990-luvulla. Kansakunnan identiteettipoliittikan näkökulmasta valtion asema kansainvälisessä järjestelmässä sekä kansallisen kulttuurin ja mentaliteetin peruspiirteet muovaavat sen ulkoista käyttäytymistä. Konstruktivistisen teorian mukaan valtioiden tai pikemminkin poliittisten päätöksentekijöiden intressit eivät ole objektiivisia, vaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuneita.¹⁴ Heikki Roiko-Jokelan ja Tapio Roiko-Jokelan mukaan Suomen ja Viron turvallisuuspoliittisia ratkaisuja ovat ohjanneet niin ”geopolitiikka, reaaliolitiikka, arkipsykologia, kansallinen historia sekä poliittisten päätöksentekijöiden omat painotukset”.¹⁵

Artikkeli keskittyy siihen, millainen rooli Virolla oli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Keskityn erityisesti sellaisiin käännekohtiin, jotka valottavat Suomen ja Viron välisiä ristiriitoja sekä yhtymäkohtia, joihin on kiinnitetty verrattain vähän huomiota julkisessa keskustelussa ja aiemmassa tutkimuksessa. Artikkelissa osoitetaan, että Suomen Viroa koskevassa politiikassa omaksuttu linja tuki maan omia turvallisuusintressejä ja vahvisti sen kansainvälisen identiteetin hyväksyttävyyttä.

Artikkelissa hyödynnetään tutkijoiden käyttöön hiljattain vapautuneita aineistoja, joista keskeisimpiä ovat ulkoasiainministeriön arkisto ja Kansallisarkistossa säilytettävä tasavallan presidentin kanslian arkisto. Lisäksi käytetään Sdp:n puoluehallituksen keskustelumuistioita, jotka tarjoavat vähän hyödynnetyn näkymän sosiaalidemokraattien sisäisiin keskusteluihin. Aineiston kiinnostavuutta lisää se, että Sdp:n ulkopoliittisen valta-aseman huippukausi sijoittui 1990-luvulle. Tuolloin puolueella oli hallussaan huomattava määrä ulkopoliittikan avainpaikkoja. Mauno Koivistoa seurasivat presidentteinä Martti Ahtisaari ja Tarja Halonen. Lisäksi pääministeri Paavo Lipponen oli varsin aktiivinen ulko- ja turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä, ja ulkoministerin tehtävä kuului pääosin sosiaalidemokraateille.¹⁶

Identiteettipoliittista rajanvetoa

Suomen varovainen suhtautuminen Viron itsenäistymiseen on jättänyt pitkäkestoisen jäljen maiden välisiin suhteisiin. Presidentti Mauno Koiviston Baltian-politiikka oli alisteinen hänen ensisijaiselle pyrkimykselleen ylläpitää hyvät suhteet Gorbatšoviin ja Neuvostoliiton sen aikaiseen

johtoon. Neuvostoliiton vakaus oli keskeisempi asia kuin Baltian kansallismielisten liikkeiden tukeminen. Suomen ulkopoliittinen johto kantoi suurta huolta siitä, että itänaapurin romahtaminen voisi johtaa pitkäaikaiseen sekasortoon, jopa sisällissotaan, mikä saattaisi pysäyttää Baltian maiden itsenäisyysliikkeet ja olla vaarallista myös Suomelle.¹⁷ On myös syytä muistaa, että suomalaiset eivät olleet yksin näkemystensä kanssa. Erityisesti Yhdysvaltain pidättyvä asenne vahvisti käsitystä siitä, että Baltian tilanteen suhteen oli syytä olla varovainen.¹⁸

Vaikka Suomi ei antanut julkista poliittista tukea, Koiviston siunauksella Suomi antoi laajaa käytännön apua Virolle. Tämä tapahtui kulttuuriyhteistyön nimissä. Antamalla vastuun suorien Viron-suhteiden hoidosta opetusministeriölle ulkopoliittinen johto halusi korostaa yhteistyön epäpoliittista luonnetta. Viron Suomesta saamalla materiaali- ja asiantuntija-avulla oli huomattavaa merkitystä maan kehitykselle kansalaisyhteiskunnalle ja valtiollisille instituutioille.¹⁹

Baltian tilanteen kiristyttyä tammikuun 1991 alussa Koivisto halusi muistuttaa Suomen omista kokemuksista suhteissaan Neuvostoliittoon. ”Meidän kokemuksemme viittaa siihen, että maan on pyrittävä seisomaan omalla pohjalla luottamatta vieraaseen apuun, ja että erityisesti pienelle maalle on tärkeää, että ystävät ovat lähellä ja viholliset, jos sellaisia välttämättä pitää olla, ovat kaukana”, presidentti lausui tiedotusvälineille. Hän vertasi tilannetta keskusteluun Suomen ulkopoliitikasta 1920-luvulla. Tuolloin Suomi neuvotteli Baltian maiden ja Puolan kanssa ns. reunavaltioyhteistyöstä, mutta lopulta puolustusopimusta näiden maiden kanssa ei solmittu.²⁰

Koiviston mielestä oli edesvastuutonta yllyttää Baltian maita sellaiseen toimintaan, johon ei tukea voitu antaa. Hän huomautti, että Suomen turvallisuusetujen puolustaminen oli arvokasta ja moraalisesti oikeutettua. ”Me emme ole missään Herran kukkarossa, jossa mikään mitä tapahtuu maailmalla ei meitä kosketa. Ja se, mikä minusta on tärkeintä, kun elämme levottomassa maailmassa ja mielet ovat levottomia: ettei yllytetä ihmisiä kulkemaan semmoisella tiellä, jossa ei itse olla valmiita kulkemaan mukana.”²¹

Tammikuun 1991 tapahtumat ovat varjostaneet Koiviston mainetta ja niiden on katsottu vaikuttaneen kielteisesti Suomen ja Viron suhteisiin. Huomionarvoista on kuitenkin, että balttijohtajat eivät tapahtumahetkellä kritisoineet Suomen politiikkaa.²² Pian Viron, Latvian ja Liettuan itsenäistymisen jälkeen, Baltian maiden ulkoministerit vierailivat Helsingissä. Ulkoministeri Lennart Meri suhtautui ymmärtäväisesti suomalaisten käyttäytymiseen ja esitti tapaamisessaan Koiviston kanssa vilpittömän kiitoksensa Suomen taloudellisesta tuesta Virolle.²³

Suomen näkökulmasta Baltian maiden itsenäistyminen asetti identiteettipoliittisen haasteen suomalaisten etsiessä omaa paikkaansa kylmän sodan jälkeisen Euroopan poliittisella kartalla. Keskustelussa Euroopan yhteisön jäsenyydestä puhuttiin uusien jäsenten kaksivaiheisesta hyväksymisestä. Ensimmäiseen vaiheeseen kuuluivat Ruotsi ja Itävalta, kun taas toiseen, myöhemmin toteuttavaan laajennuskierrokseen, olivat ehdolla Itä-Euroopan maat ja mahdollisesti myös Baltian maat.²⁴

Pian Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Suomi jätti jäsenhakemuksen Euroopan yhteisöön maaliskuussa 1992. Hakemalla jäsenyyttä yhdessä Ruotsin kanssa Suomi pyrki ottamaan etäisyyttä itäisestä Euroopasta ja asemoimaan itsensä osaksi läntistä Eurooppaa. Vaikka tätä oli poliittisista syistä vaikea sanoa ääneen, rajan merkitys oli silti ilmeinen.

Tähän seikkaan kiinnitti huomiota Ruotsin Helsingin-suurlähetystön kakkosmies, ministerineuvos Krister Wahlbäck, joka tunnettiin etevänä Suomen historian tuntijana. Syyskuussa 1991 laatimassaan raportissa hän muistutti, kuinka Suomi oli 1930-luvulla pitänyt etäisyyttä Baltian maihin ja pyrkinyt yhteistyöhön pohjoismaiden kanssa. Molotov-Ribbentrop-sopimuksen salainen lisäpöytäkirja, jossa Suomi luettiin Baltian maiden joukkoon, osoitti, etteivät suomalaiset onnistuneet politiikassaan.

Wahlbäckin mukaan tarvittiin kaksi sotaa ja 80000 kaatunutta ennen kuin Stalin oli valmis tekemään eron Suomen ja Baltian maiden välillä. Sotien jälkeen Suomen valtiojohto oli sinnikkäästi ja ilmeisen menestyksellisesti onnistunut vakuuttamaan Moskovan Suomen erityisasemasta.

Wahlbäck katsoi, että Jeltsinin johtama Venäjä luki Suomen pohjoismaihin, eikä pitänyt sitä baltialaisena valtiona. Oli kuitenkin epävarmaa, millaiseksi Venäjän asennoituminen ajan mittaan muodostuisi. Hän viitasi erityisesti radikaalien kansallismielisten nousuun ja Vladimir Žirinovskiin, joka puhui vanhan imperiumin palauttamisesta ja kyseenalaisti Leninin tunnustuksen Suomen itsenäisyydelle.²⁵

Suomen identiteettiä koskeva keskustelu ja sen vaikutus poliittisiin valintoihin korostui kylmän sodan päättymisen jälkeen.²⁶ Kari Möttölä tulkitsi tätä kehitystä siten, että siirtyminen kylmästä sodasta sen jälkeiseen aikaan antoi tilaa normatiiviselle ja identiteettipoliittiselle argumentoinnille. ”Kansainvälisen järjestelmän valtiokeskisyyden murtuessa ja sen monenkeskisyyden voimistuessa identiteetistä tulee yhä tärkeämpi mittari valtioiden ja yhteiskuntien turvallisuudelle.”²⁷

Tämä ajattelutavan muutos heijastui myös suomalaisen Nato-keskusteluun, jossa identiteettipohjainen turvallisuusajattelu alkoi saada aiempaa enemmän jalansijaa.²⁸ Kylmän sodan aikana Suomi sopeutui YYA-sopimuksen myötä Neuvostoliiton turvallisuusintresseihin, mikä rajoitti sen ulkopoliittista liikkumavaraa. Neuvostoliiton romahdus avasi tien kohti syvempää läntistä integraatiota. Suomi alkoi lähentyä Naton yhteistyörakenteita ja liittyi kesäkuussa 1992 tarkkailijana Pohjois-Atlantin yhteistyöneuvoston (NACC) toimintaan. Kyseessä oli foorumi, joka oli suunnattu ennen kaikkea entisen sosialistisen leirin maille osana pyrkimystä integroida niitä läntiseen turvallisuusjärjestelmään. Suomen kiinnostus NACC:iin perustui ennen kaikkea tarpeeseen seurata turvallisuuspoliittista kehitystä lähialueilla, Venäjällä ja Baltian maissa.²⁹

62

NACC-ratkaisusta nousi vilkas julkinen keskustelu, jossa myös arvosteltiin hallituksen menettelyä. Suomen katsottiin melkein vahingossa lipsahaneen järjestön tarkkailijaksi. Näytti oudolta, että vain Suomi puolueettomista maista oli mukana. Ennakkoluulot itäeurooppalaisia ja baltteja kohtaan eivät olleet kadonneet kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton romahtamisen myötä. Tämä ilmeni osuvasti Jukka Tarkan *Suomen Kuvalehteen* kirjoittamassa kolumnissa huhtikuussa 1992. Tarkan mukaan NACC oli ”Naton perustama opintoryhmä”, jossa länsi yritti ”kouluttaa takaisin ihmistavoille ne peruseurooppalaiset ja jälkineuvostoliittolaiset valtiot, jotka sosialistinen diktatuuri pääsi rämettämään”. Se oli hänen mukaansa väärä viiteryhmä Suomelle.³⁰

NACC jäi kuitenkin merkitykseltään pieneksi eikä siitä koskaan muodostunut operatiivista toimijaa. Vuonna 1993 Nato alkoi Yhdysvaltojen johdolla kehittää hanketta, jonka tarkoituksena oli tiivistää yhteistyötä sotilasliiton ja sen ulkopuolisten Euroopan maiden välillä. Tämän seurauksena syntyi rauhankumppanuusohjelma (Partnership for Peace, PFP), josta kehittyi merkittävä väline eurooppalaisessa sotilaallisessa yhteistyössä. Toisin kuin NACC, joka perustui kaikkien osallistujien yhteistoimintaan, PFP pohjautui kahdenväliseen yhteistyöhön Naton ja kumppanimaan välillä.³¹

Suomi halusi edetä PFP-neuvotteluissa samaan tahtiin kuin Ruotsi ja muut liittoutumattomat maat. Näin pyrittiin välttämään käsitystä, että Suomen turvallisuusintressit samaistuisivat entisen Varsovan liiton ja Baltian maihin, jotka tavoittelivat liittokunnan jäsenyyttä. Ulkopoliittinen johto korosti, että osallistuminen rauhankumppanuusohjelmaan ei muuttanut maan ulko- ja turvallisuuspolitiikan peruslinjaa. Suomi sitoutui yhä itsenäiseen puolustukseen ja sotilaalliseen liittoutumattomuuteen. Yleisten turvallisuuspoliittisten hyötyjen lisäksi Suomen osallistumista perusteltiin myös kehittyvän kriisinhallintayhteistyön asettamilla vaatimuksilla.³²

Suomi tukee vakautta

Rauhankumppanuuden luominen ei lopettanut keskustelua Naton laajentumisesta. Itäisen Euroopan johtajat kohdistivat Yhdysvaltoihin painetta saadakseen länneltä sotilaalliset turvatakuut Venäjän mahdollisen uhan varalta.

Loppuvuodesta 1994 Suomen ulkoministeriössä pohdittiin Naton laajentumispolitiikan merkitystä Suomen kannalta. Alivaltiosihteeri Jaakko Blomberg lähti siitä, että Naton laajeneminen vaikuttaisi myös niiden maiden asemaan, jotka eivät olleet pyrkimässä liittokunnan jäseniksi. ”Kylmän sodan jälkeistä turvallisuuspolitiikkamme leimaa sekä jatkuvuus että osallistuminen tavalla tai toisella kaikkiin asemaamme vaikuttaviin prosesseihin. Muuttuvassa tilanteessa meidän keskeisiin tavoitteisiimme kuuluu pyrkimys pitää asemamme kehitys mahdollisimman pitkälle omissa käsissämme.”

Pahimmassa vaihtoehdossa Suomi olisi jätetty yhdessä Baltian maiden kanssa epämääräiseen asemaan harmaalle vyöhykkeelle, alttiiksi Venäjän painostukselle. ”Emme ole samassa asemassa kuin 1939, jolloin Saksa ja Neuvostoliitto sopivat neljän Baltian maan asemasta niiden päiden yli. Suomi on pian Euroopan unionin jäsen, eikä sen sisäinen tilanne ole mitenkään verrattavissa Keski-Euroopan tai Baltian maihin. Silti olisi Venäjän kannalta geopoliittisesti johdonmukaista yrittää estää Suomen liittyminen Natoon”, Blomberg päätteli.³³

Blombergin viittaus Molotov-Ribbentrop-sopimuksen salaiseen lisäpöytäkirjaan on paljonpuhuva ja heijastaa suomalaisten huolta etupiireistä, joita suurvallat jakavat pienistä püttaamatta. Naton laajenemisen osalta hän viittasi mahdollisuuteen, että Yhdysvallat ja Venäjä voisivat sopia sen pelisäännöistä: Naton johtava asema Euroopan turvallisuudessa vahvistettaisiin, ja Venäjän edut otettaisiin huomioon sulkemalla Baltian maat ja mahdollisesti Suomi liittokunnan jäsenyyden ulkopuolelle. Vaikka Suomi ei pyrkinyt Natoon, oli tärkeää säilyttää mahdollisuus hakea jäsenyyttä, jos tilannearvio muuttuisi.

Presidentti Martti Ahtisaari piti marraskuussa 1994 puheen Berliinin Vapaassa yliopistossa (Freie Universität), jossa hän käsitteli Suomen turvallisuuspoliittista konseptia Pohjois-Euroopan vakaudesta: ”Suomi ja muut pohjoismaat ovat jo vuosikymmenten ajan kulloinkin vallinneissa oloissa harjoittaneet määrätietoista vakauspolitiikkaa. Olemme kantaneet omaa vastuutamme pitämällä yllä uskottavaa puolustuskykyä ja osallistumalla kansainvälisiin rauhanturvatehtäviin. Uskomme vastedeskin olevamme turvallisuuden tuottaja, emme sen kuluttaja.”³⁴

Jotta tällainen pyrkimys säilyttäisi uskottavuutensa, sen tuli pohjautua todellisuuteen. Tämän vuoksi Suomen poliittinen johto halusi vahvistaa maansa kuvaa kansallisen turvallisuuden huolehtijana ja aktiivisena toimijana eurooppalaisen turvallisuusrakenteen kehittämisessä. Näitä tavoitteita edistettiin ylläpitämällä oman alueen puolustusta sekä kehittämällä kriisinhallintatoimintaa Nato-kumppanuuden kautta. On kuitenkin tärkeää huomioida, että Suomi oli aiemmin profiloitunut rauhanturvaamisen suurvaltana, ja tämä maine oli saavutettu puolueettomalla toiminnalla YK-operaatioissa. Kylmän sodan jälkeen rauhanturvaoperaatiot muuttuivat perinteisistä itsepuolustusoikeuksin varustetuista mandaateista kohti aktiivisempaa voimankäyttöä.³⁵

Suomen hallitus muutti rauhanturvalakia vuonna 1995 sallivammaksi asevoiman käytön osalta. Suomalaiset saattoivat siten osallistua Naton johtamaan kriisinhallintaoperaatioon Bosnia-Herzegovinassa. Vaikka kyseessä oli osittainen muutos, Suomen suhtautumista leimasi edelleen pidättyvyys. Varovainen linja kriisinhallintaan näkyi Bosnian operaatioihin lähetettävien joukkojen kokoonpanossa ja voimankäyttövaltuuksiin tehdyissä varauksissa. Nato-suhteen kehittämisessä

poliittisen johdon ja virkamiesten oli otettava huomioon, että rauhankumppanuustoiminta herätti jännitteitä kotimaisessa keskustelussa.³⁶

Euroopan unioniin liittyminen vahvisti Suomen turvallisuuspoliittista asemaa ja vähensi tarvetta liittyä Natoon. Koska EU ei ollut sotilasliitto, sen turvallisuuspoliittinen merkitys perustui ajatukseen, että taloudellinen yhteistyö ja keskinäisriippuvuus patoaisivat Venäjää, jos se kääntyisi länttä vastaan. Suomi luotti, että unionimaiden keskinäinen solidaarisuus ulottuisi myös maiden turvallisuuden takaamiseen.³⁷

Suomi ei myöskään halunnut rinnastua entisiin kommunistimaihin, vaan Ruotsiin, joka jatkoi sotilaallisesti liittoutumattomana. Samalla korostettiin Suomen mainetta vakiintuneena demokratiana ja pitkäaikaista kuulumista länsieurooppalaiseen kulttuuripiiriin. Pääministeri Paavo Lipponen totesi kesällä 1995 Yhdysvaltain varaulkoministeri Strobe Talbottille, joka oli suomalaisille tärkeä kontakti presidentti Clintonin hallinnossa, että toisin kuin Natoon pyrkivät itäisen Euroopan maat, Suomi oli ”jo kauan sitten kääntynyt länteen”, eikä ”paluuta takaisin” ollut.³⁸

Lipponen peräänkuulutti suomalaisilta enemmän itsetuntoa ulkopoliittiseen keskusteluun.³⁹ Kun Max Jakobson oli nostanut esiin Suomen Nato-jäsenyyden, pääministeri ilmaisi selvästi näkemyksensä Sdp:n puoluehallituksen kokouksessa: ”Se mikä minua eniten pöhöttää Nato-puheissa, on nöyristely, että meidän pitäisi pyytää anteeksi politiikkaamme, olisimme ikään kuin velkaa ja meidän pitäisi juosta tällaisten populististen juttujen perässä huonolla omalla tunnolla. Meillä ei ole mitään tarvetta.”⁴⁰

Eriävät näkemykset Naton laajentumisesta aiheuttivat jännitteitä Suomen ja Baltian maiden välisissä suhteissa. Viron Brysselin-suurlähettiläs Clyde Kull totesi keskustelussaan presidentti Ahtisaaren kansliapäällikkö Alpo Rusin kanssa, että virolaiset toivoisivat Suomen liittyvän Natoon mahdollisimman pikaisesti. Kullin mukaan Viro lähti siitä, että Nato loi edellytykset myös EU:n myönteiselle kehitykselle. ”Ilman Natoa ei ole EU:ta.” Rusi vastasi Suomen pitävän Natoa tärkeänä Euroopan sotilaallisen vakauden kannalta. ”Haluamme kuitenkin korostaa, että maanosan yleinen turvallisuusarkkitehtuuri tulee rakentaa monen tekijän varaan, joista pidämme laajentuvaa EU:ta avainasemassa.”⁴¹

Suomen näkemyksen mukaan Baltian maiden kansainvälinen asema voitiin parhaiten vakiinnuttaa ja niiden turvallisuutta vahvistaa EU-jäsenyyden kautta. Unionijäsenyys ei jättäisi baltteja Venäjän taloudellis- poliittiseen vaikutuspiiriin, mutta toisin kuin Nato-jäsenyys, se ei kiristäisi suhteita Venäjään.⁴² Venäjän johto ilmaisi jyrkän vastustuksensa Naton laajentumiselle entisen Neuvostoliiton alueelle ja uhkaili vastatoimilla. Suomi painotti EU:n laajentumisen merkitystä myös siksi, että itäisen Euroopan ongelmien katsottiin olevan ennen kaikkea taloudellisia ja sosiaalisia. Suomalaiset eivät pitäneet Venäjää sotilaallisena uhkana, vaan keskeinen huolenaihe oli lähinnä itänaapurin sisäinen epävakaus.⁴³

Naton laajeneminen lisäsi kiinnostusta Pohjois-Eurooppaa kohtaan. Samassa yhteydessä liittokunnan suuret jäsenmaat kohdistivat Suomeen ja Ruotsiin painetta ottaa enemmän vastuuta Itämeren alueen turvallisuudesta. Suomalaisten näkökulmasta oli huolestuttavaa, jos tämä tarkoitti, että Baltian maiden hyväksi ei aiottu tehdä mitään ja että sotilaallisesti liittoutumattomiin viitaten lännen suurvallat ikään kuin pesisivät kätensä koko asiasta.⁴⁴ Tämä voisi johtaa siihen, että Venäjän länsipuolelle Mustalta mereltä Itämerelle ulottuva harmaa vyöhyke muodostuisi epävakauttehtijäksi Pohjolaan.

Välttääkseen tällaisen harmaan vyöhykkeen skenaarion Suomen ulkopoliittinen johto painotti toistuvasti eritoten Yhdysvaltain päättäjille, että Suomi ei voinut antaa Baltian maille sotilaallisia turvatakuita. Suomi tuki kuitenkin Viron ja koko Baltian alueen maanpuolustuksen kehittämistä.⁴⁵ Baltian maiden suvereniteetin ja puolustuskyvyn vahvistamisella nähtiin vakautettavan Itämeren

turvallisuuspoliittista tilannetta. ”Oman puolustuskapasiteetin muodostaminen Baltian maihin edistää niiden kykyä kansainväliseen kriisinhallintaan ja yhteistyöhön valvonta- ja turvallisuuskysymyksissä. Alueen nykyinen puolustuskyky on kuitenkin edelleen niin vähäinen, että voidaan puhua lähes sotilaallisesta tyhjiöstä”, todettiin puolustusministeriön muistiossa, jolla perusteltiin hallituksen ulkoasianvaliokunnalle Viron maanpuolustuksen kehittämisen rahoituksen jatkamista.⁴⁶

Suomen sotilaallinen apu keskittyi Viroon, lukuun ottamatta joitakin Baltian maiden yhteishankkeita. Yhteistyö Viron puolustusvoimien kanssa oli alkanut pian Viron itsenäistymisen jälkeen. Se ei kuitenkaan ollut virallista, vaan virolaisia konsultoivat suomalaiset evp-upseerit. Yhteistyö katkesi, kun Viron puolustusvoimien komentajaksi nimitettiin ulkovirolainen Aleksander Einseln, joka oli jäänyt eläkkeelle Yhdysvaltain armeijasta. Einselnin näkemys Viron puolustuksesta perustui pitkälti Nato-jäsenyyden odotukseen ja poikkesi huomattavasti suomalaisten avustajien näkemyksistä.⁴⁷

Suomalais-virolaisen yhteistyön edellytykset paranivat, kun Viron puolustusvoimien komentaja vaihtui vuoden 1995 lopulla. Uusi komentaja Johannes Kert oli käynyt suomalaisen esikuntaupseerikurssin. Suomen hallitus valtuutti puolustusvoimat laajentamaan tukea sen jälkeen, kun Viro oli päätenyt ottamaan Suomesta mallia puolustusvoimiensa järjestämisessä. Viro toteutti aluepuolustusjärjestelmän, jonka peruspilarina on yleinen asevelvollisuus. Mallin omaksuminen korosti puolustuksen kansallista uskottavuutta, mutta ei tarkoittanut, että Suomi olisi sitoutunut Viron turvallisuuden takaamiseen.⁴⁸

Yhteistyö sotilaskoulutuksen alalla Suomen kanssa oli Virolle erittäin tärkeää, ja sillä oli merkittävä rooli maan sotilaallisen suorituskyvyn vahvistamisessa.⁴⁹ Helmikuussa 1996 Helsingissä vieraili presidentti Lennart Meri, jonka kiitokset suomalaiset ottivat tyytyväisenä vastaan. Keskustelussaan presidentti Ahtisaaren kanssa Meri viittasi traumaattiseen toisen maailmansodan

Kuva 1. Presidentti Martti Ahtisaari vieraili Virossa touko-kesäkuun vaihteessa 1994, jolloin hän keskusteli presidentti Lennart Meren kanssa. Kuva: Eesti Teadeteagentuur AS, Rahvusarhiivi Meediateek

kokemukseen, jolloin Viro ja Suomi kulkivat eri teitä. Hän käytti Suomen tapausta samalla peilinä oman maansa turvallisuuspoliittiselle keskustelulle. ”Tarkoitus on rakentaa sellaiset puolustusvoimat, joita kunnioitetaan myös maan rajojen ulkopuolella. Jos kävisi huonoin onni ja jouduttaisiin sotaan, Viro puolustautuisi. Se ei enää koskaan luovuttaisi kuten vv. 1939-1940. Vastarintaan pystyttäisiin ehkä vain kolme päivää, mutta sekin riittäisi.”⁵⁰

Läheisestä yhteistyöstä huolimatta maiden välinen vuorovaikutus ei sujunut aivan ongelmitta. Tämä tuli selvästi esiin, kun Viron puolustusvoimien komentaja ehdotti keväällä 1996, että Suomi voisi toimia eri suunnilta tulevan ulkomaisen sotilasavun koordinaattorina. Virolaiset alkoivat kuitenkin myöhemmin epäröidä ehdotusta. Ilmeisenä huolena oli, että sotilaallisesti liittoutumattoman Suomen asema koordinaattorina voisi muodostua esteeksi Viron mahdolliselle myöhemmälle Nato-jäsenyydelle.⁵¹ Myös Suomen antamien neuvojen koettiin ajoittain heijastavan holhoavaa isoveliasennetta. Tästä kieli Viron puolustusministerin nurina suomalaiselle kollegalleen: ”Olemme saaneet tarpeeksemme Moskovan kontrollista, ja nyt Helsinki haluaa hallita kaikkea.”⁵²

Välittäjän roolissa

Suomalaiset yrittivät vakuuttaa Baltian maiden edustajat hyvien Venäjä-suhteiden ja niiden kärsivällisen rakentamisen tärkeydestä. Tavatessaan Yhdysvaltain presidentti Bill Clintonin Ahtisaari kertoi painottaneensa Latvian presidentille Guntis Ulmanisille, ettei Baltian maiden tulisi olla liian jyrkkiä Venäjää kohtaan. Ahtisaaren mukaan balttien odotukset lännen tuesta olivat liian korkealla. Baltian maiden täytyi tehdä itsestään houkuttelevampia yhteistyökumppaneita, sillä ”kukaan ei ole kiinnostunut ottamaan sellaisia maita omaan joukkoonsa, jotka tuovat taakkoja mukaan”. Tämän vuoksi balttien tuli pyrkiä ”tasapainotettuun politiikkaan: toisaalta hoitamaan suhteensa kuntoon Venäjän kanssa ja samalla integroitumaan länteen”.⁵³

Suomen poliittinen johto yritti sovittaa Viron ja Venäjän välisiä kiistakysymyksiä. Suomalaisten sympatiat olivat Viron puolella, mutta virolaisten paikoin ärhäkästä tapaa ajaa asiaansa ei pidetty viisaana. Venäjän näkemyksiin suhtauduttiin tietyltä osin ymmärtäväisesti.⁵⁴ Virolaisten korviin suomalaisten lähestymistavassa kaikui YYA-aika, jolloin Moskovaa kuunneltiin heidän mielestään liiankin myötäilevästi.⁵⁵

Suomen ulkopoliittisen johdon asennoitumiseen vaikutti myös Viron sisäpoliittinen kehitys, joka eli murrosvaihetta. Siirtymä reaalismista markkinatalouteen oli raju. Syksyllä 1996 pääministeri Paavo Lipponen arvioi Viron yhteiskunnallista tilannetta viittaamalla maan ja koko Baltian ajautumiseen autoritaariseen hallintoon 1930-luvulla. ”Poliittinen kehitys tuolla Baltian maissa on aika surullista. On hyvä muistaa se, että Baltian maiden poliittinen perintö on erittäin oikeistolaista ja konservatiivista, jopa puolifasisista. Yhteydet siellä ovat perinteisesti valkoiseen Suomeen, Pohjanmaan isäntiin. Demokratiaperintö on hyvin heikko. Esimerkiksi Viron politiikka on täydellistä sekoilua, siis aivan mahdotonta viidakkosotaa poliittisten puolueiden ja henkilöiden kesken. Pääministeri ja ulkoministeri, toisin kuin meillä, jatkuvasti kahinoivat keskenään.”⁵⁶

Vaikka poliittisen johdon väliset kiistat eivät olleet vieraita Suomessakaan, Virossa kriisit olivat 1990-luvulla arkipäivää. Viron mainetta tahranneet väärinkäytökset ja niihin liittyneet epäilyt heikensivät luottamusta maan instituutioihin. Esimerkiksi Suomen ja Viron välille suunniteltuun viisumivapauteen vaikutti virolaisten turvallisuusviranomaisten piiristä paljastunut salakuunteluskandaali. Suomalaispoliitikot korostivatkin, että Viron sisäisen turvallisuuden ja oman rajavalvonnan tuli toimia ennen viisumivapauden myöntämistä virolaisille.⁵⁷

Merje Kuus on tutkimuksessaan tuonut esiin, kuinka EU:n ja Naton itälaajentumisessa ehdokasvaltioilta odotettiin mukautumista länsimaisiin normeihin samalla, kun niitä käsiteltiin yhä "melkein-eurooppalaisina" toimijoina.⁵⁸ Samankaltainen hierarkkinen asetelma näkyi myös Suomen suhtautumisessa Viroon. Viro nähtiin ikään kuin poliittisesti kypsymättömänä valtiona, jonka kehitystä tuli seurata ja arvioida.

Toisaalta Nicolas Cull on korostanut, että valtion kansainvälinen maine voi toimia turvallisuutta vahvistavana resurssina. Hänen mukaansa maineen rakentaminen on erityisen tärkeää valtion itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ennen kuin sen identiteetti on vakiintunut osaksi laajempaa kansainvälistä tietoisuutta.⁵⁹ Baltian maat olivat toki olleet itsenäisiä jo maailmansotien välisenä aikana, mutta tuota aikakautta varjosti autoritaarinen poliittinen perintö.

Pääministeri Lipponen jatkoi Viron poliittisen kulttuurin ruotimista Sdp:n puoluehallituksen kokouksessa huhtikuussa 1997. ”Ymmärrän tämän asenteen [EU ei kiinnosta tavallista kansaa], kun ajattelee sitä, minkälainen meno Virossa on sisäpolitiikassa, koska siellä porvarit ja aika hervoton kapitalismi tai pikemminkin puolikorroptoitunut kapitalismi toimii.” (...) ”Viron tilanteen osalta minua todella ’pännii’ se, että siellä johtavat poliitikot ja virkamiehet ovat läpikorroptoituneet. Siellä sotketaan yksityiset ja yhteiset bisnekset ja käytetään isompaa ja pienempää lahjontaa.”

Samassa sosiaalidemokraattien sisäisessä kokouksessa ulkoministeri Tarja Halonen arvioi Viron ja Venäjän välisiä suhteita. Hän ei sälyttänyt vastuuta jännitteistä yksin Venäjälle, vaan katsoi, että venäläisten joukossa oli sekä jyrkkiä vastustajia että liennytyistä ajavia tahoja. Hän korosti myös, että toinenkaan osapuoli ei ollut viaton: ”Siellä on aivan samalla tavalla kuurin läpikäyneitä virolaisia, joista osa ei myönnä mitään ja osan mielestä vanha raamatullinen sanonta kostetaan kolmanteen ja neljanteen polveen sopii hyvin tilanteeseen.”⁶⁰ Halosen mielestä Suomi kuului henkisesti Pohjoismaihin, eikä Baltiaan, minkä vuoksi häntä häiritsi Venäjään liittyvän uhan ja vaaran korostaminen.⁶¹

Suomalaisten suhde Venäjään oli huomattavasti luottavaisempi kuin Baltian ja itäisen Keski-Euroopan maiden kansojen, jotka olivat vasta vapautuneet Moskovan ylivallasta vuosikymmenten neuvostomiehityksen jälkeen. Kokemustason ero näkyi siinä, kuinka Viro pyrki varmistamaan paikkansa lännessä mahdollisimman nopeasti ja selkeästi, mikä ajoittain aiheutti kitkaa Suomen ja Viron välisessä vuorovaikutuksessa.

Tämä asetelma nousi uudelleen esiin vuonna 2022, kun Viron entinen presidentti Toomas Hendrik Ilves (2006–2016) muisteli Suomen roolia ja vuoden 1997 tapahtumia. Tuolloin Viron puolustusvoimien oli määrä harjoitella kahdenvälisesti Yhdysvaltain kanssa Baltic Challenge-harjoituksessa. Ilves, joka toimi Viron ulkoministerinä vuosina 1996–1998, moitti Suomea rauhankumppanuusharjoituksen alkuperäisten suunnitelmien vesittämisestä ja epäsuorasti myös pyrkimyksestä vaikeuttaa balttien tietä kohti Naton jäsenyyttä.⁶²

Arkistoasiakirjoista ilmenee, että presidentti Ahtisaari otti harjoituksen esille tapaamisessaan Yhdysvaltain Helsingin-suurlähettilään Derek Shearerin kanssa 30. huhtikuuta 1997. Ahtisaaren mukaan Viron ja Yhdysvaltain asevoimien harjoittelu Venäjän lähialueella vaikutti ”hieman ylimitoitetulta, jopa provokatiiviselta ajoituksen osalta”.⁶³

Suomalaiset puuttuivat kieltämättä virolaisten asioihin, mutta eivät toimineet Viron johdon selän takana tai ilman amerikkalaisten myötävaikutusta. Muutamaa viikkoa myöhemmin, 21. toukokuuta 1997, Ahtisaari selvitti presidentti Lennart Merelle Suomen kantaa Baltic Challenge-harjoitukseen ja kertoi keskustelustaan suurlähettiläs Shearerin kanssa. Shearer oli puolestaan ilmoittanut Washingtoniin kummeksuvansa harjoitusta, ja siellä asiasta oli käyty keskusteluja eri ministeriöiden välillä. ”Yhdessä oli todettu, että kaikkien intresseissä olisi välttää sellaisia toimenpiteitä, jotka voivat vaikeuttaa meneillään olevia neuvotteluja sekä Naton ja Venäjän että Viron ja Venäjän välillä”, Ahtisaari totesi Merelle.⁶⁴

Tuoreessa muistissa oli vielä, että Ahtisaari oli maaliskuussa 1997 isännöinyt presidentti Clintonin ja presidentti Jeltsinin tapaamista Helsingissä. Poliittisen johdon toiminta palautti mieleen Suomen roolin idän ja lännen välittäjänä.⁶⁵ Kylmän sodan aikana suomalaiset loivat itsestään mielikuvaa sillanrakentajina ja kansainvälisten kiistojen ”lääkäreinä, ei tuomareina”.⁶⁶

Suomi omaksui samanlaisen roolin myös Euroopan unionin ja Venäjän välillä, jossa vakautta rakennettiin keskinäisriippuvuudella. Suomi pyrki vaikuttamaan aktiivisesti EU:n Venäjä-politiikan kehittämiseen. Yksi esimerkki tästä oli Suomen aloite pohjoisesta ulottuvuudesta vuonna 1997. Aloitteella pyrittiin vahvistamaan Itämeren alueen vakautta taloudellisen integraation avulla. Tässä yhteydessä korostettiin Venäjän ja Baltian maiden välisten suhteiden normalisoitumista, jota pidettiin keskeisenä alueen turvallisuuden ja tasapainoisen kehityksen kannalta.⁶⁷

Johtopäätökset

Suomen suhtautuminen Baltian maihin 1990-luvulla kuvastaa pidättyvää, mutta vakautta korostavaa ulkopoliittista linjaa. Suomelle oli tärkeää, että Baltian maat integroituisivat länteen tavalla, joka ei lisäisi vastakkainasettelua Venäjän kanssa. Taustalla vaikutti huoli siitä, että ilman länteen kiinnittymistä Baltian maat jäisivät epämääräiselle harmaalle vyöhykkeelle ja alttiiksi Venäjän painostukselle.

Suomi halusi esiintyä maana, joka edisti vakautta ja yhteistyötä Itämeren alueella. Tämä ajattelu näkyi pidättyvässä suhtautumisessa Naton laajenemiseen, vaikka suomalaiset tunnustivat Baltian ja Itä-Euroopan maiden turvallisuushuolet. Suomen tilanne nähtiin erilaisena – toisin kuin entisillä itäblokin mailla, Suomella ei katsottu olevan samanlaista turvallisuusvajetta. Sen sijaan painotettiin Suomen roolia turvallisuuden tuottajana, mikä ilmeni pyrkimyksenä ylläpitää vahvaa puolustuskykyä sekä kehittää Euroopan unionin turvallisuuspoliittista ulottuvuutta ja kriisinhallintatoimintaa Nato-kumppanuuden kautta.

Suomen Viroa koskevassa politiikassa omaksuttu linja tuki maan omia turvallisuusintressejä ja vahvisti sen kansainvälisen identiteetin hyväksyttävyyttä. Onkin syytä huomata, että maiden väliset näkemyserot eivät johtuneet Suomen välinpitämättömyydestä Viron turvallisuutta kohtaan, vaan erilaisista käsityksistä siitä, millä keinoilla turvallisuutta voitaisiin vahvistaa.⁶⁸ Tämä näkökulma on jäänyt varsinkin yleisessä keskustelussa vähemmälle huomiolle, sillä esillä ovat olleet ennen kaikkea maiden väliset jännitteet.

Vaikka Suomi suhtautui varauksellisesti Baltian maiden Nato-jäsenyyteen, se ajoi voimakkaasti niiden EU-jäsenyyttä ja osallistui tiivistä erityisesti Viron maanpuolustuksen kehittämiseen. Näin Suomi saattoi esiintyä aktiivisena turvallisuuspoliittisena toimijana Itämeren alueella. Viron kannalta yhteistyö Suomen kanssa edisti sopeutumista kansainvälisen yhteisön toimintatapoihin, mikä oli tärkeää, kun virolaiset hakeutuivat EU:hun ja Natoon. Viron kehitystä kylmän sodan jälkeen onkin pidetty menestystarinana. Erityisesti se korostuu verrattaessa moniin itäisen Keski-Euroopan maihin, joihin länsimainen malli pyrittiin istuttamaan liian nopeasti ja joissa unohdettiin maiden vähäinen kokemus demokratiasta.⁶⁹

Suomen valtiojohdon suhtautumisessa Baltian maihin oli opettavainen sävy. Tämä näkyi esimerkiksi pyrkimyksenä ohjata virolaisten Venäjä-suhteita Suomen oman lähestymistavan suuntaan, mikä aiheutti ristiriitoja ja epäluuloja maiden välisissä suhteissa vielä 2000-luvullakin. Taustalla vaikuttivat myös mentaliteettierot. Virolaisten osoittama päättäväisyys ja kriittisyys Venäjää kohtaan eivät olleet suomalaisille vierasta, mutta kovuus ilman taktista joustoa ei voinut pitkällä tähtäimellä tuottaa toivottuja tuloksia. Näkemyserot ovat sittemmin laimentuneet. Nuoremman polven

suomalaispäättäjät näyttävät suhtautuvan Viroon pikemminkin myönteisenä esimerkkinä, kun taas vanhemmalle poliitikkosukupolvelle se oli useammin varoittava tapaus.⁷⁰

Kuva 2. Pääministeri Sanna Marin tapasi kollegansa Kaja Kallaksen Suomen ja Viron yhteistyöseminaarissa Helsingissä marraskuussa 2022. Kuva: Lauri Heikkinen, valtioneuvoston kanslia, Wikimedia Commons

Tätä asennemuutosta havainnollisti pääministeri ja Sdp:n puheenjohtaja Sanna Marinin syyskuussa 2022 suurlähettiläspäivillä pitämä puhe. Siinä Marin halusi ”rehellisesti myöntää, että olisimme voineet kuunnella tarkemmin ystäviämme Baltian maissa pitkin matkaa viime vuosikymmeninä, kun yhteisestä turvallisuudestamme ja Venäjästä on ollut kyse”.⁷¹ Lausuma antaa osviittaa siitä, että aiemmin ylläpidettyä pesäeroa veljeskansaan ollaan arvioimassa uudelleen, jotta se vastaisi muuttunutta maailmantilannetta.

- ¹ Tuomas Forsberg, ”Suomen Nato-politiikka konstruktivismin näkökulmasta,” teoksessa *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohdat*, toim. Fred Blomberg (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2016), 374.
- ² Mikko Majander, ”Uuden rautaesiripun varjossa,” *Kanava*, 2 (2025), 37.
- ³ Kaja Kunnas, ”Suomen Nato-kokous paljasti muutoksen Suomen ja Viron väleissä,” *Helsingin Sanomat*, 15.1.2025.
- ⁴ Kaja Kunnas, ”Suomi on Virolle viileä kaveri Natossa,” *Helsingin Sanomat*, 5.2.2024.
- ⁵ Kimmo Rentola, ”Ovatko reunavaltiot Suomi ja Puola jälleen lähentymässä?” *Helsingin Sanomat*, 14.1.2025.
- ⁶ Forsberg, ”Suomen Nato-politiikka,” 363.
- ⁷ Jennifer Mitzen, ”Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma,” *European Journal of International Relations* 12, 3 (2006), 341, <https://doi.org/10.1177/1354066106067346>; Brent Steele, *Ontological Security in International Relations. Self-Identity and the IR State* (London: Routledge, 2007), 58.
- ⁸ Forsberg, ”Suomen Nato-politiikka,” 364; Iro Särkkä, *Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa* (väitöskirja, Helsinki: Helsingin yliopisto, 2019), 243.
- ⁹ Tuomas Forsberg, ”Finland and NATO. Strategic Choices and Identity Conceptions,” in *European Neutrals and NATO. Non-Alignment, Partnership, Membership?* ed. Andrew Cottey (London: Palgrave Macmillan UK, 2017), 117.
- ¹⁰ Forsberg, ”Suomen Nato-politiikka,” 373.
- ¹¹ Anisa Doty, Saira Tykkyläinen, Juha Pyykönen ja Tapio Koskimies, *Mukautuva ja kokonaisvaltainen kriisinhallinta? Suomen osallistuminen kriisinhallintatoimiin Afganistanissa 2002–2021 sekä vaikuttavuusarvioinnin kehittäminen* (Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2023), 90.
- ¹² Särkkä, *Nato-retoriikka*, 112.
- ¹³ Kaarina Vainio, ”Armeija astui Suomi-kuvan keskiöön,” *Ulkopolitiikka*, 26.9.2024, luettu 17.4.2025, <https://ulkopolitiikka.fi/armeija-astui-suomi-kuvan-keskioon/>.
- ¹⁴ Jutta Weldes, ”Constructing national interests. *European Journal of International Relations* 2, 3 (1996), 271–318; Teemu Palosaari, *The Art of Adaption. A study on the Europeanization of Finland's foreign and security policy* (Tampere: Juvenes Print, 2011), 20–21.
- ¹⁵ Heikki Roiko-Jokela ja Tapio Roiko-Jokela, ”A Century with the Same Problem – Similar but still Different Solutions? Four perspectives on the security policies of Finland and Estonia during the approximate period of 1917–2018”, *Faravid* 49 (2020), 133–134.
- ¹⁶ Matti Pesu, ”SDP:n ulkopoliittisen valta-aseman nousu ja tuho,” *The Ulkopoliittist*, 22.1.2018, luettu 17.4.2025, <https://ulkopolitiikka.fi/2018/01/22/sdpn-ulkopoliittisen-valta-aseman-nousu-ja-tuho/>.
- ¹⁷ Heikki Rausmaa, ”Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon.” *Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991*. (väitöskirja, Helsinki: Helsingin yliopisto, 2013), 171; Juha-Matti Ritvanen, *Mureneva kulmakivi. Suomi, Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen loppuvaiheet 1989–1992* (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala 2021), 129–130.
- ¹⁸ Ritvanen, *Mureneva kulmakivi*, 65.
- ¹⁹ Rausmaa, *Kyllä kulttuurin nimissä*, 51–52, 228.
- ²⁰ Suomen suhtautuminen Baltian maihin; Tasavallan presidentin lausunto tiedotusvälineille 10.1.1991, *Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja* 1991, 101.
- ²¹ Mauno Koivisto, *Kaksi kautta 2. Historian tekijät* (Helsinki: Kirjayhtymä, 1995), 395–396.
- ²² Kaarel Piirimäe, ”Mauno Koiviston kiistanalainen maine Virossa”, *Politiikasta* 18.8.2017, luettu 22.4.2025, <https://politiikasta.fi/mauno-koiviston-kiistanalainen-maine-virossa/>.
- ²³ Muistio Koiviston keskustelusta Latvian, Liettuan ja Viron ulkoministerien kanssa 29.8.1991, kotelo 47, Mauno Koiviston arkisto (MKA), Kansallisarquivo (KA).
- ²⁴ Vilho Harle ja Sami Moisio, *Missä on Suomi? Kansallisen identiteetti-politiikan historia ja geopolitiikka* (Tampere: Vastapaino, 2000), 196–197; Raimo Lintonen, ”Ruotsin yllätys,” teoksessa *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*, toim. Tuomas Forsberg ja Arno Aho (Helsinki: Gaudeamus, 2003), 166–167.
- ²⁵ Wahlbäckin muistiot lainattu Ritvanen, *Mureneva kulmakivi*, 266–267.
- ²⁶ Harle ja Moisio, *Missä on Suomi*, 14.
- ²⁷ Kari Möttölä, ”Puolueettomuudesta sitoutumiseen. Turvallisuuspoliittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan murrokseen,” teoksessa *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*, toim. Tuomas Forsberg ja Tapani Vahtoranta (Tampere: Gaudeamus, 1993), 124; Forsberg, ”Suomen Nato-politiikka,” 366.
- ²⁸ Forsberg, ”Suomen Nato-politiikka,” 367.
- ²⁹ Suomen tiestä NACC:n tarkkailijaksi ks. Jaakko Blomberg, Vakauden kaipuu. Kylmän sodan loppu ja Suomi (Helsinki: WSOY, 2011), 610–613.
- ³⁰ Jukka Tarkka, ”Diplomatian käsitöläisyys”, *Suomen Kuvalehti*, 18.6.1992.
- ³¹ Mary Elise Sarotte, *Not One Inch. America, Russia, and the Making of Post-Cold War Stalemate* (New Haven: Yale University Press, 2021), 173–174.
- ³² Jaakko Laajavan muistio ”Suomen suhtautuminen Naton rauhankumppanuusaloitteeseen; lähtökohdat ja toimintamallin hahmottelu” 17.1.1994, 14.01 NATO, NATO rauhankumppanuus Suomi, Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA).
- ³³ Jaakko Blombergin muistio ”Naton laajentumispolitiikka ja Suomi” 2.11.1994, Dec: AVS-POL muistiot, UMA.

- ³⁴ Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Freie Universitätissä Berliinissä 23.11.1994 ”Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos”, Suomen ulkopolitiikan sähköinen Eilen-arkisto, Luettu 23.4.2025, <https://www.eilen.fi/en/2025>.
- ³⁵ Suomen osallistumisesta YK:n rauhanturvatoimintaan kylmän sodan aikana ks. Jukka Pesu, *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990. Rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa* (Turku: Turun yliopisto, 2020).
- ³⁶ Juha-Matti Ritvanen, ”Empivä kumppani. Suomi, Nato ja kriisinhallinta 1994–1997,” *Läbihistoria* 4, 2 (2025), 77.
- ³⁷ Juha-Matti Ritvanen, ”Unionin valtavirtaan. Suomen Venäjä-politiikka EU-jäsenyyden alkuvuosina 1995–1999”, *Historiallinen Aikakauskirja*, tulossa.
- ³⁸ Yhdysvaltain Helsingin-suurlähetystön raportti ”Finland: Depsec Talbott meets president, prime minister, foreign minister, et al. 31.7.-1.8.1995” 2.8.1995, Doc no. C06699262, Freedom of Information Act Virtual Reading Room.
- ³⁹ Paavo Lipponen, *Valtionhoitaja. Muistelmat 1995–2024* (Helsinki: WSOY, 2025), 507, 517.
- ⁴⁰ Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) puoluehallituksen keskustelumuistio 9.5.1996, Puoluehallituksen keskustelumuistiot 1–28 1996, Työväen arkisto (TA).
- ⁴¹ Alpo Rusin muistio ”Naton laajennus kiristää Nato-maiden suhteita Venäjään” 12.9.1995. Raportti NATO and the new security architecture”-konferenssista 7.-10.9.1995 Knokkessa, Martti Ahtisaaren arkisto (MAA), KA.
- ⁴² Jaakko Blombergin muistio ”Suomen Baltian-politiikan kehitysnäkymiä” 2.2.1996, MAA, KA.
- ⁴³ Tuomas Forsberg, ”Minne troikka näyttikään rientävän? Suomalaisten näkemykset Venäjästä ja sen kehityksestä 1992–96,” Julkaisematon konferenssipaperi Poliitiikan tutkimuksen päivät, Turku 16.–17.5.2024, 16.
- ⁴⁴ Jaakko Blombergin muistio ”Suomen Baltian-politiikan kehitysnäkymiä” 2.2.1996, MAA, KA.
- ⁴⁵ Muistio Ahtisaaren keskustelusta Yhdysvaltain ulkoministeri Warren Christopherin kanssa 8.2.1996, 18.41 YHD, Suhteet Suomi-Yhdysvallat 1996, UMA; Muistio Ahtisaaren keskustelusta presidentti Clintonin kanssa 20.3.1997, Tasavallan presidentin kanslian arkisto IV (TPK IV), Haf:10, KA.
- ⁴⁶ Puolustusministeriön perustelumuistio Hutvaan ”Suomen tuki Baltian maiden maanpuolustuksen kehittämiseksi” 15.8.1997, TPK IV, Jab:6, KA.
- ⁴⁷ Pekka Visuri, ”Finland and the Baltic States,” in: *Finnish and Swedish Security: Comparing National Policies*, Eds. Bo Huldt, Teija Tiilikainen, Tapani Vaahtoranta and Anna Helkama-Rågård (Stockholm: Försvarshögskolan, 2001), 210–211.
- ⁴⁸ Jorma Rotko, ”Suomi tutkii Viron armeijan koulutuksellisia tarpeita,” *Helsingin Sanomat*, 11.4.1996.
- ⁴⁹ Kai-Helin Kaldas, *The Evolution of Estonian Security Options During the 1990s* (Garmisch-Partenkirchen: Partnership for Peace Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes, 2005), 27.
- ⁵⁰ Muistio Ahtisaaren keskustelusta Meren kanssa 25.2.1996, TPK IV, Hcb:6, KA.
- ⁵¹ Puolustusministeriön muistio ”Viron sotilaallisen tuen koordinointi” 3.12.1996, TPK IV, Jab:5, KA.
- ⁵² Kaarel Piirimäe, ”Nordic Hysteresis: Finnish and Swedish post-Cold War transition in Estonian Diplomatic Reporting,” in *BALTRANS edited volume*, Eds. Juhana Aunesluoma et al. (Helsinki: Helsingin yliopisto, forthcoming), 19.
- ⁵³ Muistio Ahtisaaren keskustelusta Clintonin kanssa 9.11.1994, TPK IV, Hca:7, KA.
- ⁵⁴ Markus Metsala, *Takea, tyynyttelyä ja vakauden tavoittelua. Suomen toiminta ja subtautuminen Viron ja Venäjän välisiin Neuvostoliiton hajoamisen perintönä tullessiin käistakysymyksiin vuosina 1991–1994* (pro gradu-tutkielma, Turku: Turun yliopisto, 2020), 95.
- ⁵⁵ Mika Kerttunen, ”Viro ja Suomi: liian lähellä, niin kaukana,” teoksessa *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohdat*, toim. Fred Blomberg (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2016), 174, 178.
- ⁵⁶ Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) puoluehallituksen keskustelumuistio 31.10.1996, Puoluehallituksen keskustelumuistiot 1–28 1996, TA.
- ⁵⁷ Kyösti Pärssinen, ”Viron viisumivapaus arveluttaa Lipposta ja Enestamia”, *Helsingin Sanomat*, 23.10.1995.
- ⁵⁸ Merje Kuus, ”Europe’s eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe,” *Progress in Human Geography* 28, 4 (2004), 484.
- ⁵⁹ Nicholas J. Cull, ”From Soft Power to Reputational Security. Rethinking Public Diplomacy and Cultural Diplomacy for a Dangerous Age,” in: *The Routledge Handbook of Diplomacy and Statecraft*, Ed. B.J.C. McKercher (London: Routledge, 2022), 413.
- ⁶⁰ Suomen Sosialidemokraattisen puolueen Puoluehallituksen (SDP) keskustelumuistio 3.4.1997, Puoluehallituksen keskustelumuistiot 1–32 1997, TA.
- ⁶¹ Meri Valkama & Tarja Halonen, *Perinnönjako. Keskustelua Tarja Halosen politiikasta*. (Helsinki: Kustantamo S & S, 2024), 156–157.
- ⁶² Arja Paananen, Viron Ilves kehotti Suomea ”kokeilemaan nöyryyttä” Natossa – luetteli kaikki vanhat kaunansa Halosesta ja Tuomiojasta, *Ilta-Sanomat*, 16.5.2022.
- ⁶³ Muistio Ahtisaaren keskustelusta Shearerin kanssa 30.4.1997, TPK IV, Hca:10, KA.
- ⁶⁴ Muistio Ahtisaaren keskustelusta Meren kanssa 21.5.1997, TPK IV, Hca:10, KA.
- ⁶⁵ Juhana Aunesluoma and Johanna Rainio-Niemi, ”Neutrality as Identity? Finland’s Quest for Security in the Cold War,” *Journal of Cold War Studies* 18, 4 (2016), 60, https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00680.
- ⁶⁶ Christopher Browning, ”Coming Home or Moving Home? ‘Westernizing’ Narratives in Finnish Foreign Policy and the Reinterpretation of Past Identities,” *Cooperation and Conflict* 37, 1 (2002), 50–51, <https://doi.org/10.1177/0010836702037001691>.
- ⁶⁷ Ritvanen, ”Suomen Venäjä-politiikka”.
- ⁶⁸ Piirimäe, ”Nordic Hysteresis”, 21.

⁶⁹ Pertti Torstila, ”Mikä Unkaria riivaa?” *Läbibistoria* 4, 2 (2025), 130, <https://doi.org/10.61559/lh.161925>.

⁷⁰ Daniel Fittante, ”Generation-based position taking: Unpacking Finland’s decision to join NATO,” *Party Politics* 30, 5 (2024), 766, <https://doi.org/10.1177/13540688231188479>

⁷¹ Pääministeri Sanna Marinin puheenvuoro Suurlähettiläspäivillä 23.8.2022, luettu 25.4.2025, <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/paaministeri-sanna-marinin-puheenvuoro-suurlahettilaspaivilla>.